

YANGI O'ZBEKISTONDA TARIX SOHASINING DOLZARB MASALALARI

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI

KONFERENSIYA TO'PLAMI

2026

URGANCH INNOVATIONSION UNIVERSITETI

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

Yangi O'zbekistonda tarix sohasining dolzarb masalalari [Matn]: to'plam. – Urganch: 2026. – 212 b.

Dunyo tamaddunida **tarix fani** alohida va muhim o'rin egallaydi. Tarix boshqa fanlardan farqli ravishda insoniyat jamiyati taraqqiyoti, davlat va sivilizatsiyalarning shakllanishi, jamiyat hayotida yuz bergan siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarni izchil hamda tizimli ravishda o'rganadi. Tarix ilmi o'tmish voqealarini tahlil qilish orqali bugungi kunni anglash va kelajakni belgilashda ahamiyatli hisoblanadi.

“**Yangi O'zbekistonda tarix sohasining dolzarb masalalari**” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallar to'plamidagi ilmiy tezis va maqolalar tarix sohasida amalga oshirilgan so'nggi tadqiqot va yangiliklarni keng ilmiy jamoatchilikka yetkazishga xizmat qiladi.

Mas'ul muharrirlar:

t.f.n., professor v.b. R.Abdirimov

PhD., dots. U.Maxmudov

Tahrir hay'ati:

PhD., dots. R.Anyozov

PhD., dots. M.Egamberganova

PhD., dots. B.Satimov

PhD., dots. O.Rajabov

To'plamda keltirilgan tezis (maqola)larning mazmuni, undagi ma'lumotlar va me'yoriy hujjatlar hamda fikr-mulohazalar, takliflarning to'g'riligiga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI TUZILMASIDAGI QATAG'ON QURBONLARI XOTIRASI MUZEYI FONDNING SHAKLLANISHI VA AHAMIYATI

Niyozmetova Go'zal Baxtiyorovna

UrDU tuzilmasidagi "Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyi fond saqlovchisi,
Urganch Innovatsion universiteti magistranti

E-mail: guzalniyazmetova0@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezis Urganch davlat universiteti tuzilmasida faoliyat yuritayotgan Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi fondning shakllanishi, tarkibiy tuzilishi va ilmiy-axborot salohiyatini tahlil qiladi. Tadqiqotda muzeyshunoslik va manbashunoslik yondashuvlari qo'llanib, fond hujjatlarining hisobga olinishi, tavsiflanishi va ilmiy muomalaga kiritilishi muammolari yoritiladi. Ilmiy yangilik fond materiallarini universitet muhitida ta'lim va tadqiqot bilan integratsiyalash mexanizmlarini asoslashdir.

Kalit so'zlar. muzey fondi, qatag'on qurbonlari xotirasi, fondni hisobga olish, inventar, manbashunoslik, muzeyshunoslik, universitet muzeyi.

Аннотация. В тезисе анализируется фонд Музея памяти жертв репрессий в структуре Ургенчского государственного университета: его формирование, состав и научно-информационный потенциал. Используются подходы музееведения и источниковедения, рассмотрены вопросы учета, описания и введения материалов фонда в научный оборот. Научная новизна связана с обоснованием механизмов интеграции фондовых материалов в университетское образование и исследования.

Ключевые слова. музейный фонд, память жертв репрессий, учет фонда, инвентаризация, источниковедение, музееведение, университетский музей.

Annotation. This thesis analyzes the collection of the Museum of Memory of Repression Victims within Urgench State University, focusing on its formation, composition, and research potential. Using museological and source-studies approaches, it examines registration, description, and scholarly circulation of collection items. The novelty lies in substantiating mechanisms for integrating the collection into university-based teaching and research practices.

Key words. museum collection, memory of repression victims, collection registration, inventory, source studies, museology, university museum.

KIRISH. O'zbekistonda tarixiy xotirani ilmiy asosda saqlash va avlodlar uchun ishonchli manbalar majmuini yaratishda muzey fondlari alohida o'rin tutadi. Urganch davlat universiteti tuzilmasidagi Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi fondi shunday murakkab vazifani bajaradi: bir tomondan, qatag'on davri bilan bog'liq hujjatli va ashyo manbalarni jamlash hamda saqlashni, ikkinchi tomondan, ularni akademik muomalaga kiritish orqali tarixiy bilimni boyitishni ko'zlaydi. Fond tarkibida O'zbekiston Markaziy davlat arxivi, Ichan-qal'a fondi va shaxsiy arxivlardan to'plangan materiallar, shu jumladan 1937-yildagi

deportatsiya materiallari mavjud. Mazkur tezisda fondni oddiy yig'ma sifatida emas, balki ilmiy-axborot tizimi sifatida talqin qilish maqsad qilinadi, chunki fondning qiymati predmetlarning o'zi bilangina belgilanmay, ularning kelib chiqishi, tavsiflanishi va foydalanish rejimi bilan ham aniqlanadi.

Tadqiqotning metodologik asosi muzeyshunoslik va manbashunoslikning o'zaro tutash yondashuvlariga tayanadi. Muzeyshunoslik fondni komplektlash, hisobga olish, saqlash va ekspozitsiya bilan munosabatda ko'rishni talab etadi, manbashunoslik esa har bir birlikning kelib chiqishi, muallifligi, yaratilish sharoiti, aniqlilik darajasi va axborot sig'imini tekshiradi. Ayniqsa, qatag'on mavzusidagi fondlarda hujjatlar va shaxsiy buyumlarning ma'naviy-psixologik yuklamasi yuqori bo'lgani uchun, ilmiy betaraflik, terminologik aniqlik va etik me'yorlar muhim metodik shartga aylanadi. Shu nuqtai nazardan, muzey fondi bilan ishlash GOST talablari asosidagi bibliografik va arxiv tavsif standartlari bilan hamohang yuritilganda, keyingi tadqiqotlar uchun qayta tekshiriladigan, solishtiriladigan va qayta foydalaniladigan manba bazasi yuzaga keladi [5]. Fond siyosatini shakllantirishda esa muzeyning universitet tarkibida joylashgani, ya'ni kadrlar, laboratoriyalar, axborot-resurs markazlari va o'quv jarayoni bilan bevosita aloqadorligi metodik ustunlik beradi [4].

Muzey fondining shakllanishi ko'p kanalli jarayon bo'lib, unda asosiy manbalar sifatida hujjatlar, fotoalbomlar, xatlar, tarjimai hol materiallari, nashrlar, shaxsiy buyumlar hamda og'zaki tarix yozuvlari ajralib turadi. Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi fondi mazmunan shaxsiy kelib chiqishdagi manbalarga tayanadi, chunki ko'plab materiallar avlodlar tomonidan saqlangan va keyinchalik muzeyga topshirilgan bo'ladi. Bunday manbalar bilan ishlashda ularning kelib chiqish zanjiri, ya'ni provenance tamoyili va dastlabki kontekstini qayta tiklash muhim: masalan, bir xatning axborot qiymati matnidan tashqari, qachon, kimga, qaysi sharoitda yozilgani, qaysi yo'l bilan saqlanib qolganiga ham bog'liq. Shuningdek, fondning ilmiy salohiyati u yerda faqat noyob predmetlar jamlangani bilan emas, balki ularning seriyaliligi, tipologik to'liqligi va ma'lumotlarning tekshiruvchanligi bilan ham belgilanadi. Agar fond bir shaxsning hayoti bo'yicha uzluksiz hujjatlar qatorini taqdim etsa, u holda mikrohistorik rekonstruksiya qilish imkoniyati kengayadi; agar fond turli shaxslar taqdirini bir mavzu atrofida jamlasa, u holda qiyosiy tahlil va ijtimoiy tarix usullari samarali ishlaydi [6].

Fond tarkibini ilmiy tahlil qilishda uni shartli ravishda bir nechta blokka ajratib ko'rish maqsadga muvofiq: hujjatli manbalar, ikonografik materiallar, bosma nashrlar, memorial buyumlar va audio-video yozuvlar. Hujjatli blokka rasmiy ma'lumotnomalar, qaydlar, qaror nusxalari, shaxsiy arizalar, tarjimai hol varaqalari, kundaliklar va maktublar kiradi. Ikonografik materiallar esa fotosuratlar, portretlar, turli davrga oid guruh suratlari hamda joy tasvirlarini qamrab oladi. Bosma manbalarning fondga kiritilishi alohida masala bo'lib, ular bir tomondan, kontekst beruvchi ikkilamchi adabiyot vazifasini bajaradi, boshqa tomondan, o'z davrining axborot siyosatini aks ettiruvchi manba sifatida ham

ko'riladi. Memorial buyumlar toifasi ilmiy jihatdan eng murakkab bo'lib, ularning atribusiyasi, ya'ni buyumning kimga tegishliligi, qachon va qanday ishlatilgani, asl yoki keyingi davr nusxasi ekani sinchiklab aniqlanishi zarur [4]. Audio-video yozuvlar esa og'zaki tarix metodini qo'llashga imkon beradi, biroq bunday materiallar bilan ishlashda intervyu metodikasi, rozilik, shaxsiy ma'lumotlarni muhofaza qilish hamda transkripsiya sifatiga doir talablar qat'iy bo'lishi kerak.

Fondning ilmiy qiymatini belgilovchi asosiy bo'g'in hisobga olish va tavsiflash tizimidir. Shu sababli, muzey fondida inventar raqami, kelib tushish manbai, qisqacha tavsif, o'lcham, material, texnika, saqlanish darajasi, restavratsiya izlari, hujjatlashtiruvchi foto hamda foydalanish cheklovlari kabi maydonlar to'liq yuritilishi zarur. Ayniqsa, qatag'on davriga oid hujjatlar ko'pincha nusxa, ko'chirma yoki keyinroq tiklangan material bo'lgani uchun, autentiklik va ishonchlilik darajasi alohida ko'rsatkich sifatida qayd etilishi lozim. Manbashunoslik mezonlariga ko'ra, bitta fakti tasdiqlash uchun kamida ikki turdagi manbani solishtirish samarali: masalan, shaxsiy xat mazmuni rasmiy qayd yoki matbuot materiali bilan taqqoslanganda, voqelikni tiklash aniqroq bo'ladi [1]. Bu yondashuv muzey fondini faqat "xotira saqlagichi" emas, balki tekshiruvchan ilmiy laboratoriya sifatida ko'rishga olib keladi.

Urganch davlat universiteti tuzilmasidagi Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi fondining alohida afzalligi shundaki, u talabalarning manba bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Tarix, filologiya, huquq va muzeyshunoslikka yaqin yo'nalishlarda fond materiallari asosida kurs ishlari va bitiruv malakaviy ishlari mavzularini ishlab chiqish mumkin. Bunda fond predmetlari o'quv jarayoniga "tayyor hikoya" sifatida emas, balki tahlil obyekti sifatida kiritilganda natija sifatli bo'ladi: talaba hujjatni o'qiydi, kontekstini tiklaydi, terminlarni aniqlaydi, muqobil manbalar bilan solishtiradi, bibliografik izlanish qiladi va yakunda xulosani dalillashni o'rganadi. Xalqaro muzey amaliyotida universitet muzeylari aynan shunday kompetensiyaga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi; ular jamiyat bilan aloqani ham tadqiqot natijalarini ommalashtirishning ilmiy shakllari orqali yo'lga qo'yadi [6]. Mazkur fondni raqamlashtirish va ma'lumotlar bazasini yaratish esa ilmiy izlanishlar tezligini oshiradi, lekin raqamli nusxa asl manbaning o'rnini bosa olmasligi, u faqat kirishni yengillashtirishi hamda saqlash risklarini kamaytirishi haqida metodik tushuncha shakllantirilishi shart [7].

Fondni boshqarish va rivojlantirishda bir qator muammolar ham mavjud bo'lishi ehtimol. Birinchidan, kelib tushayotgan materiallarning huquqiy maqomi: topshirish shartnomalari, mualliflik huquqi, shaxsiy ma'lumotlar bilan ishlash tartibi aniq bo'lishi kerak. Ikkinchidan, saqlash sharoitlari: qog'oz hujjatlar uchun harorat-namlilik rejimi, yorug'likdan himoya, zararkunandalarga qarshi profilaktika, favqulodda vaziyat rejalari kabi omillar tizimli yo'lga qo'yilmasa, fondning fizik barqarorligi izdan chiqadi. Uchinchi muammo ilmiy tavsiflashning yagona terminologiyasini ishlab chiqish bilan bog'liq: ayniqsa,

tarixiy davr atamalarini ishlatishda bir xil yondashuv bo'lmasa, kataloglash natijalari qidiruvda va ilmiy muomalada nomuvofiqlik keltirib chiqaradi. Shu ma'noda, muzeyshunoslik nazariyasida tavsiya etilgan klassifikatsiya va katalog standartlarini mahalliy fond xususiyatlariga moslashtirish dolzarbdir [4]. To'rtinchidan, fond va ekspozitsiya o'rtasidagi muvozanat: ekspozitsiya ko'proq tanlangan materialni ko'rsatadi, fond esa to'liqlikni saqlaydi; ilmiy tadqiqot nuqtai nazaridan fondning "ko'rinmas" qismi ham eng katta axborot zaxirasiga ega bo'lishi mumkin.

Mazkur tezis doirasida fondning ilmiy-axborot salohiyatini oshirish uchun uch yo'nalish asosli deb qaraladi: birinchisi, fond birliklarini manbashunoslik ekspertizasidan o'tkazib, ularning kelib chiqish zanjiri va aniqlik darajasini pasportlarda aniq qayd etish; ikkinchisi, raqamlashtirish bilan birga tavsiflashning nazorat qilinadigan lug'atini yaratish, ya'ni shaxs nomlari, geografik nomlar, tashkilotlar va mavzu rubrikalari bo'yicha yagona tizimini joriy etish; uchinchisi, universitetning o'quv va ilmiy loyihalarini fond bilan bog'lovchi amaliy mexanizmlarni ishlab chiqish, masalan, fond materiallari asosida seminar-treninglar, manba tanqidiga bag'ishlangan laboratoriya mashg'ulotlari va ilmiy kataloglar tayyorlash. Bunday yondashuvlar fondni "saqlanadigan" resursdan "ishlaydigan" resursga aylantiradi, ya'ni u ilmiy natija beradigan muhit sifatida yashaydi [2; 6].

Urganch davlat universiteti tuzilmasidagi Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi fondi universitet muzeyi modelida ilmiy xotira infratuzilmasining muhim bo'g'ini sifatida namoyon bo'ladi. Fondning qiymati uning to'planishi bilan cheklanmay, manbalarning kelib chiqishi, tavsiflanishi, saqlanishi va ta'lim hamda tadqiqot bilan bog'lash orqali ochiladi. Tadqiqot fondni ilmiy muomalaga kiritish uchun manbashunoslik ekspertizasi, shuningdek raqamlashtirishning metodik-me'yoriy asoslarini uyg'un qo'llash zarurligini asoslaydi. Natijada fond materiallari tarixiy bilimni chuqurlashtiradigan, talabalarda manba bilan ishlash madaniyatini rivojlantiradigan barqaror resursga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rajabov Q. O'zbekiston tarixi: sovet davri (1917–1991 yy.). Toshkent: Universitet, 2019. 416 b.
2. Alimuhamedov R. Muzeyshunoslik asoslari. Toshkent: Fan, 2017. 248 b.
3. Шмидт С. О. Источниковедение: теория и метод. Москва: Высшая школа, 2003. 384 с.
4. Зыков А. В. Музееведение: учебник. Санкт-Петербург: Лань, 2018. 320 с.
5. GOST 7.1–2020. Bibliografik yozuv. Bibliografik tavsif. Umumiy talablar va tuzish qoidalari. Moskva: Standartinform, 2020. 74 b.
6. Macdonald S. A Companion to Museum Studies. Malden: Blackwell Publishing, 2006. 560 p.
7. Conway P. Preservation in the Age of Google: Digitization, Digital Preservation, and Dilemmas. Washington, DC: Council on Library and Information Resources, 2010. 44 p.